

Приобщаващото образование и подготовката на учителите

*Резултати от онлайн, непредставително проучване на мнението на учителите на
Център за приобщаващо образование, март 2017 г.*

Въведение

През август 2016 г. влезе в сила Законът за предучилищно и училищно образование (ЗПУО), а три месеца по-късно бе обнародвана и Наредбата за приобщаващо образование¹. Тази нормативна уредба за първи път въведе приобщаващото образование, като част от правото на образование, това по същество представлява една от значимите иновации в областта на средното образование през последните няколко десетилетия.

Една образователна система е ефективна, когато добри постижения имат както учениците от семейства с висок, така и учениците от семейства с нисък социален, икономически и културен статус². Повече от 40% от децата в България са в риск от бедност³. Високи резултати в ученето имат предимно децата от материално обезпечени семейства и едва 13% от учениците, растящи в трудни социални и икономически условия⁴. Законът за предучилищното и училищното образование и Наредбата за приобщаващо образование посочват пътя към подобряване на ефективността и качеството на образованието на децата и учениците от няколко конкретни специфични групи – със специални потребности, с хронични заболявания, в риск и с изяви дарби. И макар, че образователната система не е в състояние да създаде баланс на неравенствата, когато те са твърде големи, целта е именно да бъдат създадени компенсаторни механизми по отношение на средата, в която растат нашите деца – напр. активно включване на значим за детето възрастен, в случай на липсващ такъв в семейството, часове за ограмотяване по български език, психологическа подкрепа, социален работник, така че да бъде преодоляна неравнопоставеността в образованието.

С Наредбата бяха определени ролите и отговорностите на педагогическите специалисти, по отношение на разпознаване на трудности в ученето, планиране и адекватна подкрепа на учениците, екипна работа и партньорство с родителите.

Въпреки, че пътят към успешен процес на приобщаващо образование минава през преместване на центъра на приобщаващото образование в училище, през овластяване на училищното лидерство, през превръщането на училището в общност от

¹ Закон за предучилищно и училищно образование, Наредба за приобщаващото образование
<http://mon.bg/?go=page&pageId=7&subpageId=57>

² Програма за международно оценяване на учениците - PISA 2015, източник:
<http://www.ckoko.bg/page.php?c=11&d=22>

³ Eurostat, 2016

⁴ Програма за международно оценяване на учениците - PISA 2015, източник:
<http://www.ckoko.bg/page.php?c=11&d=22>

професионалисти, които имат знанията, и уменията да бъдат полезни на децата, които работят в отношение на доверие, в екип и с участието на родителите, влизането в сила на ЗПУО и на Наредбата показва, че промяната на установените практики и за въвеждане на приобщаващото образование ще се случва по-скоро трудно и ще среща съпротива. Причините за това, освен нагласите⁵, са и нуждата от реструктуриране на институциите в системата на образованието, недостигът на специалисти, но също така и недостатъчната подготовка на учителите в областта на приобщаващото образование, както като принципи и философия, така и като педагогически практики в класната стая и като организация на процесите в училището.

Към момента на влизане в сила на ЗПУО, подготовката на бъдещите педагогически специалисти от страна на университетите, както и на действащите педагози, чрез програмите за следдипломна квалификация и обучения почти не включват теми от приобщаващото образование; ако има такива, те са преди всичко в сферата на специалната педагогика.

Едва новата Наредба за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация „учител“, предвижда минимум от 15 академични часа, посветени на приобщаващото образование като задължителна подготовка за бъдещите учители⁶. Хорариум, който е крайно недостатъчен, за да покрие целия спектър от принципи, философия и подходи на приобщаващото образование.

Изследванията показват, че увереността на учителя в неговия капацитет, като преподавател, определя нагласата му към приобщаващото образование, нагласата, пък определя неговото поведение към приобщаващото образование и успеха му при работата с децата с различия⁷.

Във връзка с направените значителни промени в средното образование, които касаят пряко, както квалификацията на работещите в момента педагогически специалисти, така и подготовката на бъдещи такива, Център за приобщаващо образование направи кратко, непредставително, онлайн проучване на мнението на учителите за тяхната готовност да посрещнат и подкрепят различието в класната стая.

Обърнахме се към общността от учители, които посещават Приобщи се, както и по имейл към всички училища от страната. 141 педагогически специалисти отделиха от времето си, за да отговорят на въпросите от нашата анкета, като в отделните въпроси броят на отговорилите варира до 124. За по-голяма коректност, от отговорилите бяха премахнати онези, които дават основание да се смята, че са попълнили анкетата повече от един път.

⁵ Резултати от национално представително проучване сред учителите от 1. до 8. клас за нагласите им към приобщаващото образование, проведено през 2015 г. от Център за приобщаващо образование: една трета от учителите категорично подкрепят приобщаващото образование (32,5 %), други 32,5% го подкрепят отчасти, а 22% заемат междинна позиция, 13% от учителите отхвърлят приобщаващото образование, http://priobshti.se/sites/priobshti.se/files/uploads/docs/naglas_i_uchiteli.pdf

⁶ Наредба за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация „учител“, <http://mon.bg/?go=page&pageId=7&subpageId=57>

⁷ Nadine Randall, Teachers'-Attitudes Towards Inclusion as Linked to Teachers' Sense of Efficacy, Department of education, Concordia University, Quebec, Canada, 2008

Проучването не е представително, но предоставя възможност да бъде анализирано мнението поне на част от българските учители по отношение на знанията, уменията и компетентностите, необходими за предоставяне на образование, което отчита многообразието в класната стая, което е чувствително към трудностите на учениците и което осигурява добро взаимодействие, както между всички педагогически специалисти в училището, така и между тях и родителите.

Въпросите са формулирани като са използвани умения, знания и компетентности описани в Профила на приобщаващия учител на Европейската агенция за специални образователни потребности и приобщаващо образование, а именно:

1. Способност за оценка на различните възможности на учениците – приемане на различията на учениците като ресурс и като ценно предимство за ученето.
2. Подкрепа на всички ученици – учителите имат високи очаквания за постиженията на всички ученици;
3. Съвместна работа – сътрудничеството и работата в екип, като основни подходи за всички учители;
4. Лично професионално развитие – преподаването е и учене, учителите са отговорни за това да учат през целия си живот.

Анализ на резултатите

На първия въпрос „За кои деца е приобщаващото образование?“ отговарят 138 респондента. Цел на отворения въпрос е да се даде възможност за свободно изразяване на разбирането на учителите към кого е насочено приобщаващото образование.

За 34% от отговорилите приобщаващото образование е за всички деца. Еднозначно, че е „за децата със СОП“ са отговорили 8,6%. Също толкова смятат, че приобщаващото образование е „за деца, които имат някакъв проблем“. За 6,5% приобщаващото образование е за децата със СОП и за децата от малцинствен произход, а за 5,8% то е освен за тези групи деца, и за деца-бежанци. 3,6% смятат, че приобщаващото образование е само за децата от малцинствен произход. 8,6% от отговорилите дават доста широко тълкувание, като изброяват различни групи деца, които имат някакви трудности, живеят в рискова среда, но включват и децата с изявени дарби, т.е. не ограничават приобщаването само за децата със затруднения.

Прави впечатление, че все още има респонденти, макар и малко на брой, които отговарят като изброяват различни видове увреждания. Няколко от отговорилите се позовават на ЗПУО или отнасят отговорите си към обща и допълнителна подкрепа.

Интересно е да се обърне внимание на отговорите, които поставят приобщаващото образование в по-широк контекст, на правата на децата, или му отдават значение в общността:

- „приобщаващото образование е помага да може да се изгради една стабилна училищна общност“;
- „то се отнася до качествени условия за обучение на всички деца“;
- „то е правото на всяко дете да се образова, без значение от неговата етническа принадлежност или финансово положение“

Първият въпрос ни дава основание да смятаме, че учителите са разширили значително разбирането си за приобщаващото образование и голяма част от тях смятат, че то не е насочено само към учениците, които имат специални образователни потребности. Все повече се отчита рисковата семейна среда. Все по-голяма част от учителите разбират ползата от приобщаването като подход към всички ученици – за сравнение, в национално-представително проучване на ЦПО на нагласите на учителите от 2015 г., 29,3% от учителите отговарят, че приобщаващото образование е за всички ученици, спрямо 34% в това проучване, което, разбира се, не претендира за представителност.

Вторият въпрос „Според Вас, колко често темата за различията между хората присъства в учебните часове по различните предмети?“ ни дава информация за училищната среда, в която учителите се очаква да работят за приемане на различието.

В над 52% от случаите, учителите засягат темата за различието поне няколко пъти в седмицата по време на учебните часове (Графика 1).

Графика 1

Тази тема присъства по всички учебни предмети, според 13% от учителите. Според 75,8% от учителите, тя е застъпена само в някои от учебните предмети.

На въпроса „За какви различия между хората най-често става дума в учебното съдържание и учебните дейности?“ са отговорили 137 човека, част от които са посочили повече от един отговор, като най-често отговорите засягат:

- Етническо различие – 43%
- Социално, финансово, материално, класово, статусно различие – 31%
- Религиозно различие – 27,7%
- Културно различие, традиции и обичаи – 22,6%
- Расово различие – 21%
- Пол – 19%
- Физически различия – 11,6%
- Цвят на кожата – 5,8%
- Различия свързани със здравословното състояние – 4%
- Поведение – 4%
- Специални образователни потребности – 2,2%
- Увреждания – 1%

Честотата на обсъждане на видовете различия по време на учебните часове е повлияна в известна степен от темите за културното многообразие, което се изучава в рамките на учебната програма по предмети. Това е вероятното обяснение, че като част от учебната програма често се обсъждат темите свързани с религиозно, културно, расово различие, както и етническото различие.

На въпроса „Според Вас, колко често темата за различията между хората присъства в неформалните разговори и дискусии в клас/училище (в междучасия, по време на часовете или в извънучебно време)?“ почти 1/3 от учителите отговарят, че това се случва всеки ден, а 64,5% от учителите говорят неформално за различието с учениците си поне няколко пъти в седмицата (Графика 2).

Графика 2

На въпроса „За какви различия между хората най-често става дума по време на неформалните разговори и дискусии с учениците?“, честотата на отговорите е както следва:

- Социално, финансово, класово, материално, статусно различие – 43%
- Етническо различие – 30,6%
- Религиозно различие – 11,6%
- Културно различие, традиции и обичаи – 5%
- Външен вид – 3,6%
- Расово различие – 7%
- Пол – 14,5%
- Поведение – 12,4%
- Физически различия – 11,6%
- Цвят на кожата – 3%
- Различия свързани със здравословното състояние – 5%
- Специални образователни потребности – 4,4%
- Семейна среда – 3,6%
- Увреждания – 2%

Ако се очаква в учебните часове различието да се обсъжда през призмата на учебната програма, то прави впечатление, че най-често в неформална обстановка, учителите се налага да адресират въпроси свързани с различието в социалния статус, както и различия в поведението на учениците. Специалните образователни потребности и външният вид също са теми, които се обсъждат с по-голяма честота извън часовете.

Най-честите поводи за неформалните разговори в училище / в клас по теми свързани с многообразието и различието, според учителите са:

- Поведението на някои ученици
- Случки, казуси, от училище, вкл. спорове между децата, конфликт, агресия, обиди
- Емоции на учениците
- Учебният материал

В Таблица 1 са представени в сравнение темите, свързани с различието, които най-често се обсъждат в учебните часове и по време на неформални разговори на учителите с техните ученици.

Вид различие	Дискусии по време на учебните часове	Дискусии по време на неформални разговори с учениците
Етническо различие	43%	30,6%
Социално, финансово, материално, класово, статусно различие	31%	43%
Религиозно различие	27,7%	11,6%
Културно различие, традиции и обичаи	22,6%	5%

Вид различие	Дискусии по време на учебните часове	Дискусии по време на неформални разговори с учениците
Расово различие	21%	7%
Пол	19%	14,5%
Физически различия	11,6%	11,6%
Цвят на кожата	5,8%	3%
Различия свързани със здравословното състояние	4%	5%
Поведение	4%	12,4%
Специални образователни потребности	2,2%	4,4%
Външен вид	1%	3,6%
Семейна среда	-	3,6%
Увреждания	1%	2%

Таблица 1

В контекста на Профила на приобщаващия учител, отговорите на учителите на тази серия от въпроси, засягаща знанията и уменията им да посрещнат и подкрепят различието в класната стая ни позволяват да имаме по-ясна представа за това колко често, в какъв контекст, по какъв повод и конкретно по какви теми те разговарят за различието с учениците си. Може да се каже, че според участвалите в анкетата, учителите общуват на темата за различието в училище почти ежедневно. В 64,5% от случаите те обсъждат многообразието в неформални разговори с учениците поне няколко пъти в седмицата. За сравнение, те водят тези разговори поне няколко пъти седмично в рамките на учебния материал в 52% от случаите. Поводите за неформални дискусии по темата са преди всичко случки, ежедневието в училище – поведение на деца, но и спорове, агресия, конфликти, обиди, емоции на децата – т.е. различието, което провокира, с което децата живеят и което следва да се научат да приемат и значително по-малко културното различие, както и расовото различие, които пък са застъпени в учебната програма.

Тази серия от въпроси ни предоставя и по-конкретна информация за нуждата на учителите от подготовка и умения за работа и общуване с учениците, извън тази подготовка, която те вече имат по съответния предмет, по който преподават. Става дума за знания и умения за адресиране на различни видове поведения на децата, а така също за разговори по социални теми, които да насочат вниманието на всички ученици към житейските ценности, в противовес на материалните придобивки и потреблението като ценност.

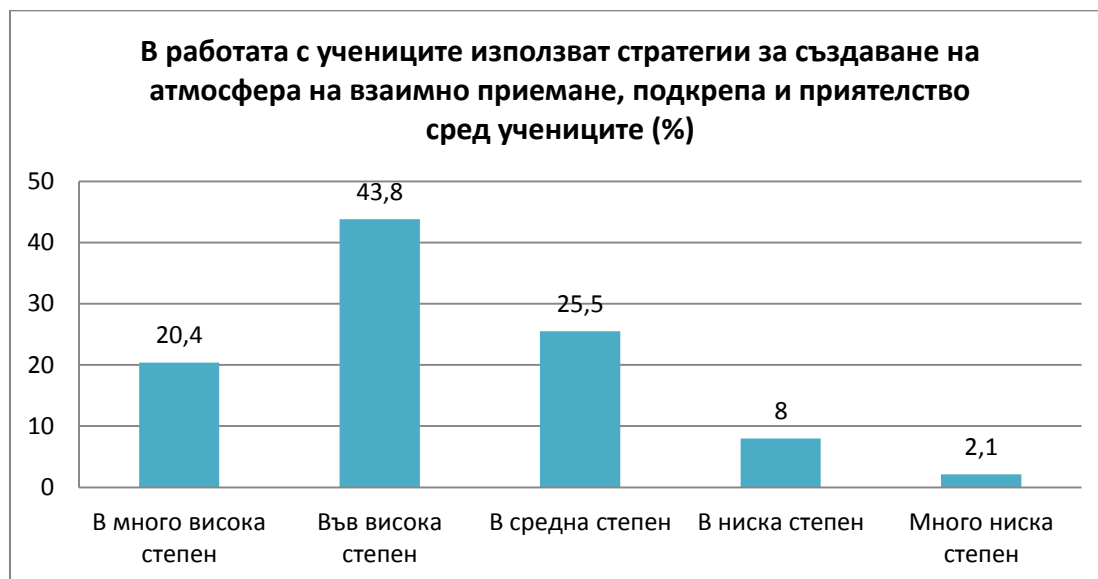
В контекста на насърчаване на ученето във всичките му форми – академично, практическо, емоционално, социално, зададохме въпроса „Какво означава за Вас да имате високи очаквания към всеки един ученик?“, отговорите са изключително разнообразни. Обобщението в две основни теми на отговорите ни дава възможност да заключим, че основната част, около 60% от отговорилите, все още насочват към високите постижения спрямо външно зададен критерии, постигането на ДОС, усвояването на материала, постигането на максимален резултат. Въпреки това, не

малък процент (40%) от учителите смятат, че високите очаквания следва да са спрямо възможностите на децата, на основата на силните им страни. Някои учители посочват липсата на предразсъдъци спрямо възможностите на децата, както и очакване за способности на учениците, въпреки затрудненията, които те имат. Учители посочват и необходимостта от диференциране на подхода на преподаване, спрямо възможностите на детето, както и високите критерии, които те имат към себе си, преди всичко. Извън тези две основни групи отговори, високите очаквания към всеки ученик се свързват и с толерантността, развитие на доброто у всеки ученик, мотивация за учене, инициативност у децата и отговорност.

Следващата серия въпроси, чийто анализ следва по-долу, беше центрирана около конкретни знания и умения за работа с учениците, за подкрепа на различието в ученето, за общуване с родителите и за работа в екип с колегите. Отново са използвани формулировки, основани на Профила на приобщаващия учител.

За измерване на нагласите, начина на работа и уменията на учителите, въпросите бяха разделени в две групи - в първата част учителите трябваше да отговорят на въпроса: „Според Вас, в каква степен твърденията по-долу отразяват типичното мислене, умения и начин на работа на българските учители?“, а възможните отговори бяха разпределени в пет степенна скала - много висока степен, висока степен, средна степен, ниска степен и много ниска степен – виж анализа по-долу.

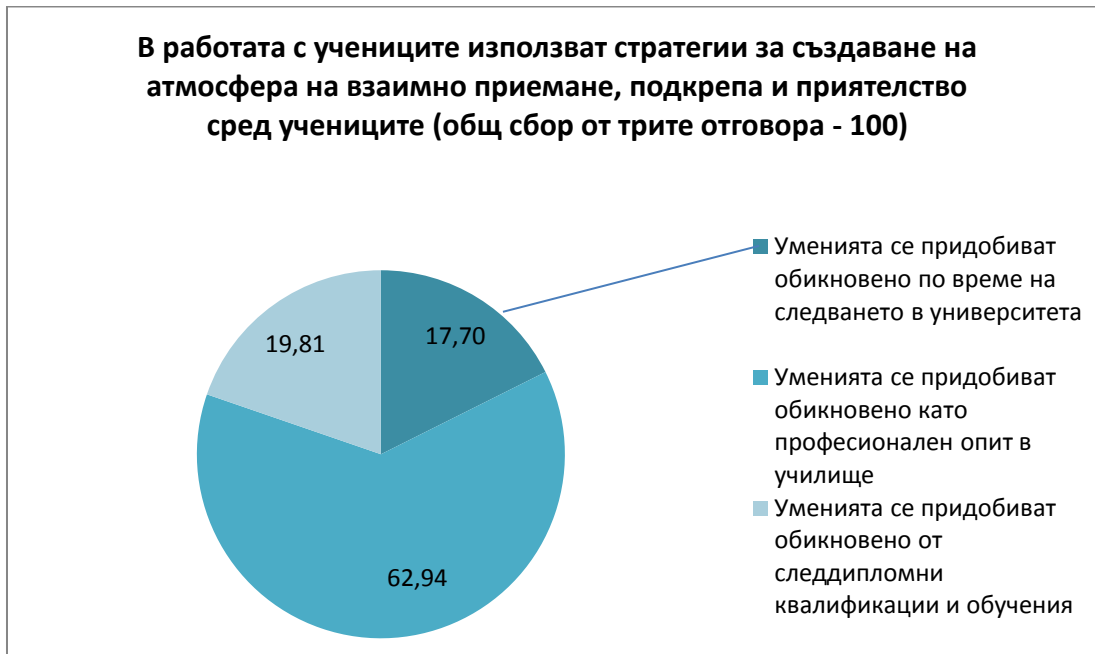
Втората част беше насочена към това да идентифицира „Каква част от тези умения и нагласи къде се придобиват обикновено: по време на следването в университет, от професионалния опит и от следдипломна квалификация и обучения?“. Тук учителите трябваше да разпределят 100 единици между трите възможности: следване в университета, професионален опит и следдипломна квалификация и обучения. В тази серия въпроси, анализът беше направен, като се изчисли средноаритметичното на отговорите на всички респонденти за всяко отделно твърдение.

Графика 3.1

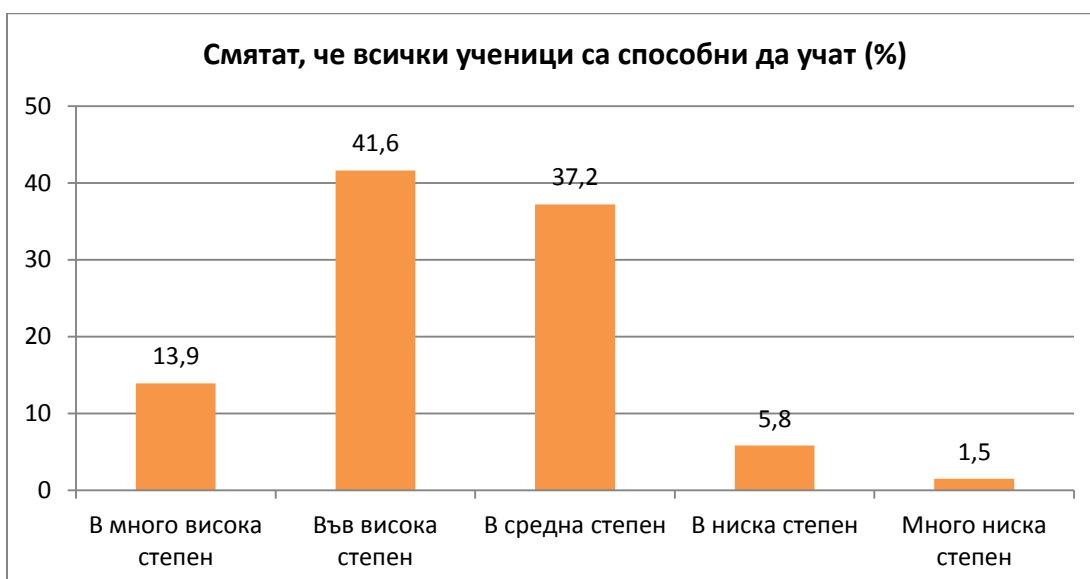

Учителите по-скоро се чувстват уверени в това да създават атмосфера на взаимно приемане и подкрепа сред децата, 64,2% отговарят, че във висока степен, учителите имат умения и знания за това (Графика 3.1).

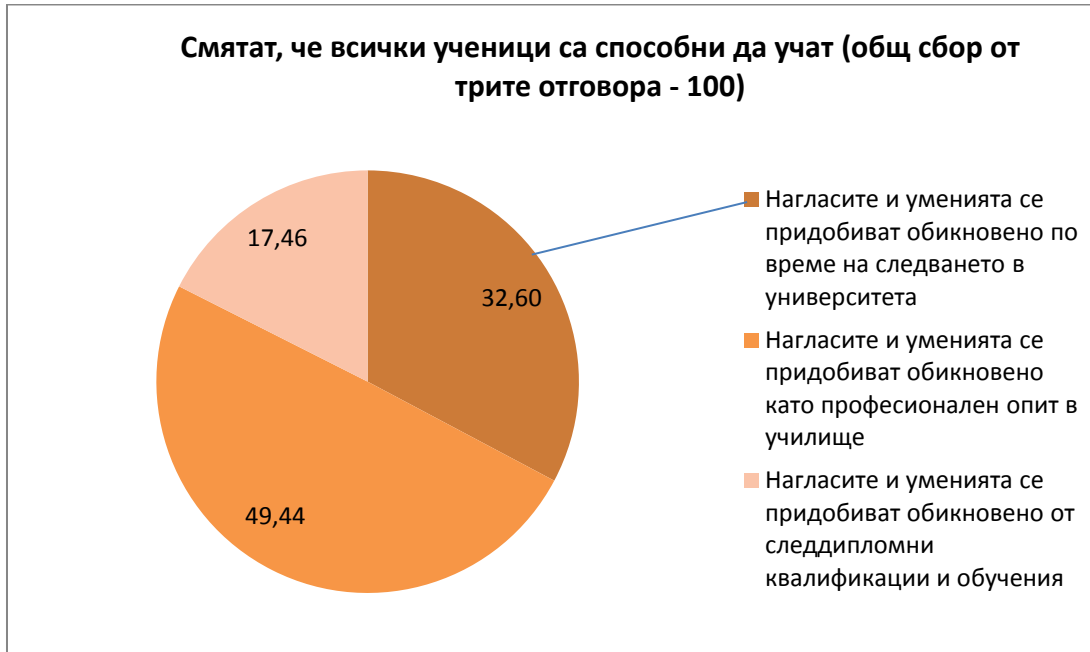
Графика 3.2

Учителите смятат, че в най-голяма степен тези умения обикновено се развиват в рамките на професионалния им опит (62,94), а в най-малка, като част от образованието им в университет (17,7), (Графика 3.2).

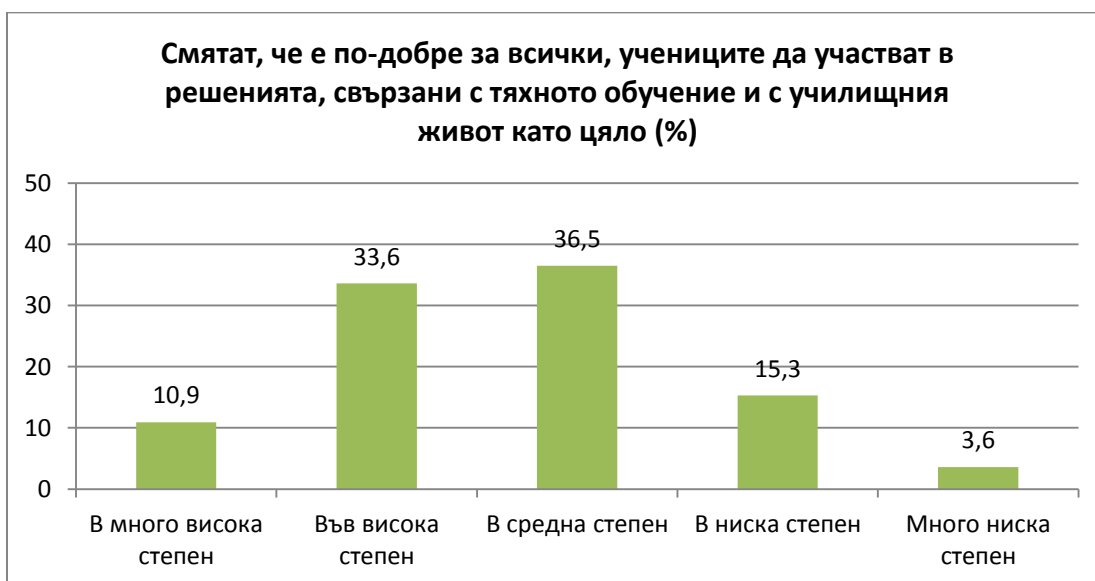
Графика 4.1

По въпроса дали всички ученици са способни да учат, има разделяне на мненията – едната група учители смятат във висока и в много висока степен, че всички ученици са способни да учат (общо 55%), а другата (37%) отговарят, че това разбиране е такова в средна степен (Графика 4.1).

Графика 4.2

Мака и отново да доминира мнението, че тези нагласи са придобити в рамките на професионалния опит (50%), все пак прави впечатление, че делът на изразилите мнение, че са развили тези нагласи в рамките на университета (32,6%) е най-голям, в сравнение с останалите тествани позиции, (Графика 4.2).

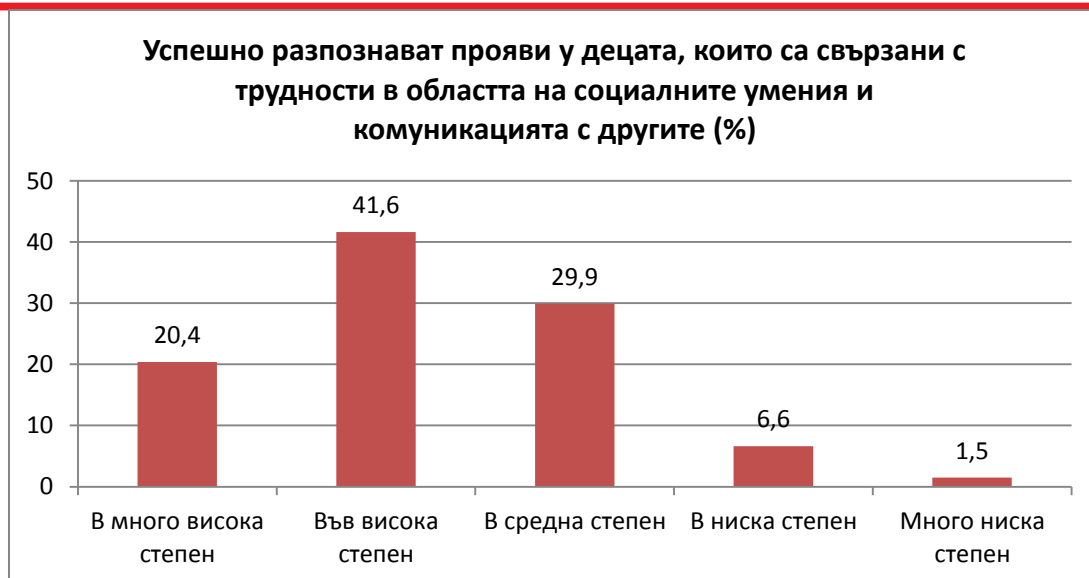
Графика 5.1

Едва 44,5% от учителите отговарят, че е по-добре учениците да участват в решения, свързани с тяхното обучение. Сравнително висок процент от учителите (19%) трудно възприемат ученика като имащ право на мнение и на участие в процеса на учене, (Графика 5.1).

Графика 5.2

В контекста на резултатите от Графика 5.1, не е изненада тежестта, която учителите дават на следдипломната квалификация и обученията, като източник на умения да прилагат детското участие в работата си (23). Подготовката в университета също получава сходна, сравнително висока тежест (25,5). Причините за това можем да търсим във факта, че концепцията за детското участие е сравнително нова за българската образователна система, поради това подготовката е по време на следдипломни квалификации и обучения. От отговорите става ясно, че университетите също са успели да намерят място за принципите на детско участие в програмите си за подготовка на студенти. Значението на професионалния опит е сравнително ниско, спрямо отговорите на останалите въпроси (Графика 5.2).

Графика 6.1

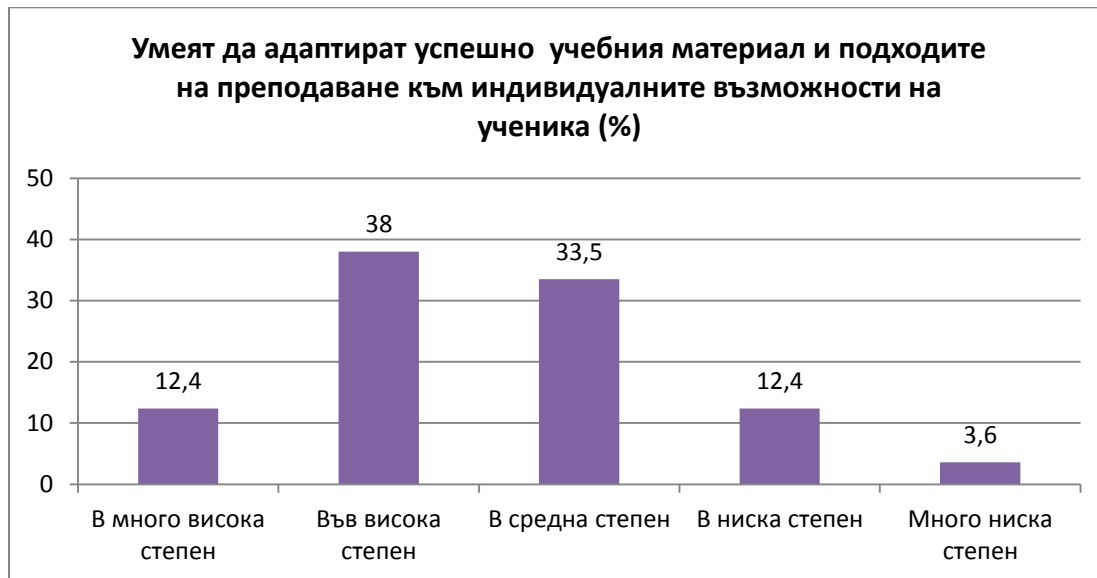
Значителен процент (62%) от учителите изразяват по-скоро висока степен на увереност в разпознаването на трудности в комуникацията и социалните умения на учениците (Графика 6.1).

Графика 6.2

В голяма част от случаите тези умения са придобити в практиката в училищна среда (68%). Впечатляващо ниска е тежестта, която има подготовката в университета (13,6) по отношение на разпознаване на прояви у децата, които са свързани с трудности в социалните умения, (Графика 6.2). Важно е да се отбележи, че в контекста на превенцията на трудности в ученето, в новия ЗПУО, от значение е как педагогическите специалности в университетите ще отговорят на потребността на учителите да разпознават трудности, не само в академичното, но и в социалното учене на децата,

така че учителите да не се учат само практиката си, но да имат и предварителна теоретична и практическа подготовка.

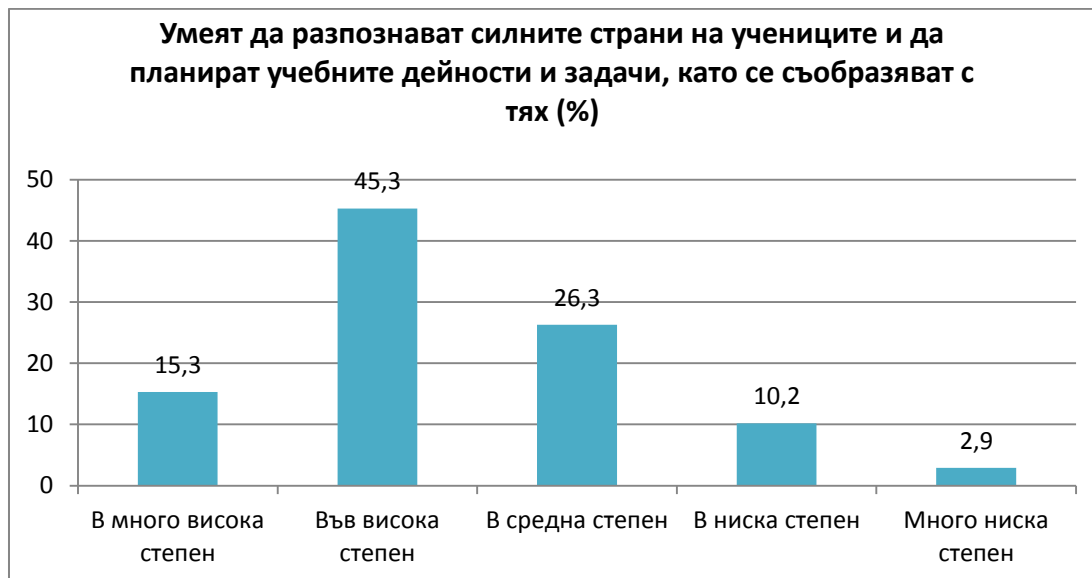
Графика 7.1

Половината от учителите смятат, че във висока и в много висока степен умеят да адаптират успешно учебния материал и подходите на преподаване към индивидуалните възможности на ученика. 16% обаче изразяват колебание в уменията си. Прави впечатление, че онези, които смятат, че това е така в средна степен са 33,5% (Графика 7.1).

Графика 7.2

По отношение на уменията на учителите да адаптират учебен материал, спрямо индивидуалните възможности на ученика, нивото на тежест на академичната подготовка е ниско (14.3), за сметка на практиката (66), (Графика 7.2). Доколкото това умение е в основата на подкрепата на различието в ученето е важно още преди да влязат в клас, бъдещите учители да бъдат подготвени със знания в областта, например на стиловете на учене, на множествената интелигентност, на различните форми на градиране на трудността на задачите, които биха подпомогнали подобно адаптиране на учебния материал, от каквото се нуждаят децата, които срещат някакви трудности в ученето.

Графика 8.1

Учителите изразяват сравнително по-високо ниво на сигурност в уменията си да планират учебните дейности, съобразно силните страни на учениците (60%), 26% имат колебание, а 13% смятат, че това е така в ниска степен, (Графика 8.1).

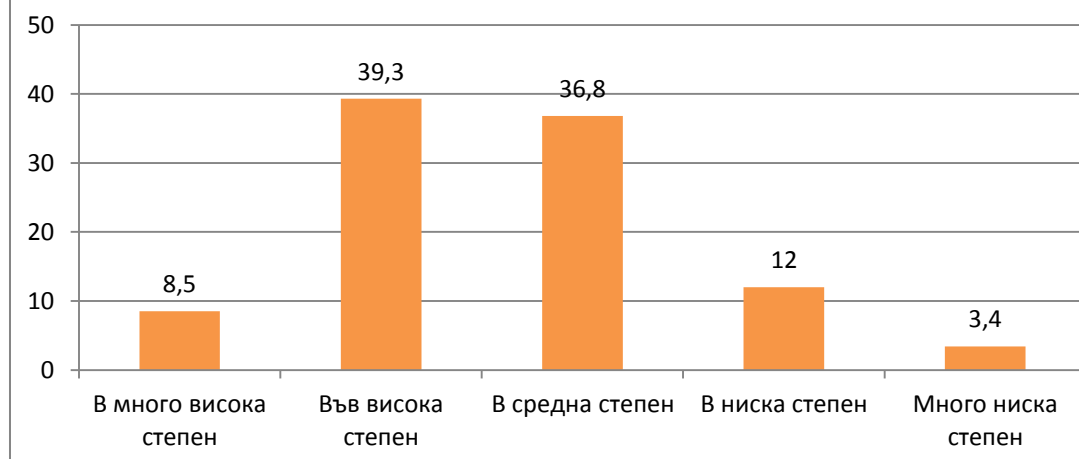
Умеят да разпознават силните страни на учениците и да планират учебните дейности и задачи, като се съобразяват с тях (общ сбор от трите отговора - 100)

Графика 8.2

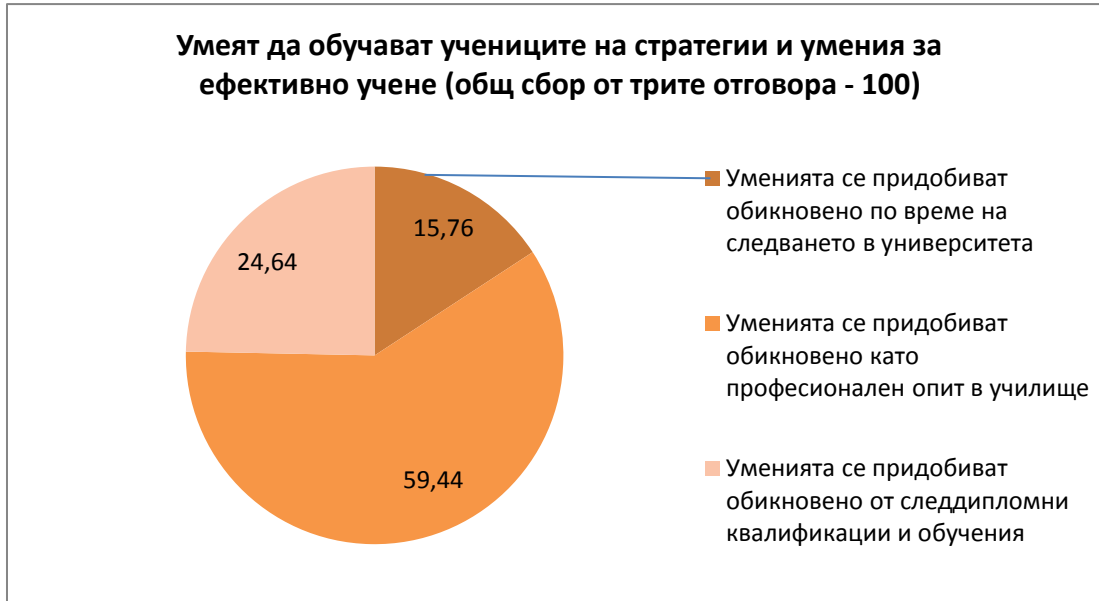
Този въпрос не оставя изненади, професионалният опит има най-голяма тежест (68), когато става дума за умения за разпознаване на силните страни на учениците. Концепцията за планиране на дейности на базата на силните страни на учениците набира популярност отскоро, което се вижда и в отговорите на учителите, едва 13 единици тежест те отдават на подготовката си в университета и 18, на подготовката си в следдипломна квалификация и обучения, (Графика 8.2).

Умеят да обучават учениците на стратегии и умения за ефективно учене (%)

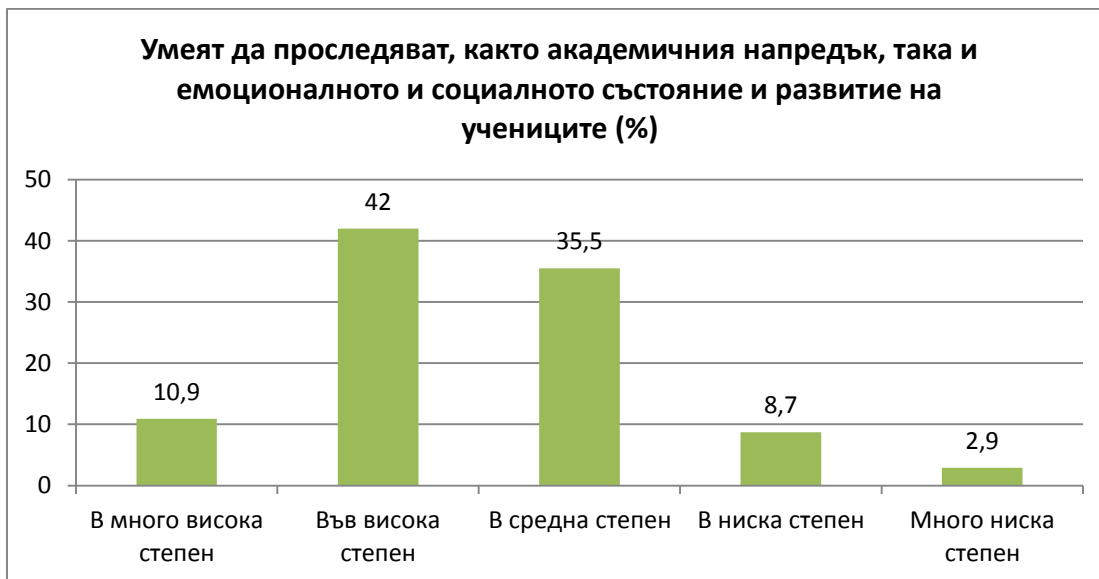
Графика 9.1

48% от учителите отговарят, че имат висока и много висока степен на умения да обучават учениците на стратегии за учене. В средна степен се позиционират 37%, а в ниска степен 15%, (Графика 9.1).

Графика 9.2

Учителите определят високо ниво на тежест на следдипломните квалификации и обученията, по отношение на уменията за учене, (24,6), за сметка на сравнително ниски нива при умения, придобити в университет (Графика 9.2).

Графика 10.1

Въпреки, че имат колебания, по-голямата част от учителите изразяват увереност в уменията си да проследяват, както академичния напредък, така и емоционалното и социалното състояние и развитие на учениците (53%). В средна степен такива умения притежават 35%, което изразява по-голямо колебание, а в ниските степени се позиционират 11,6% (Графика 10.1).

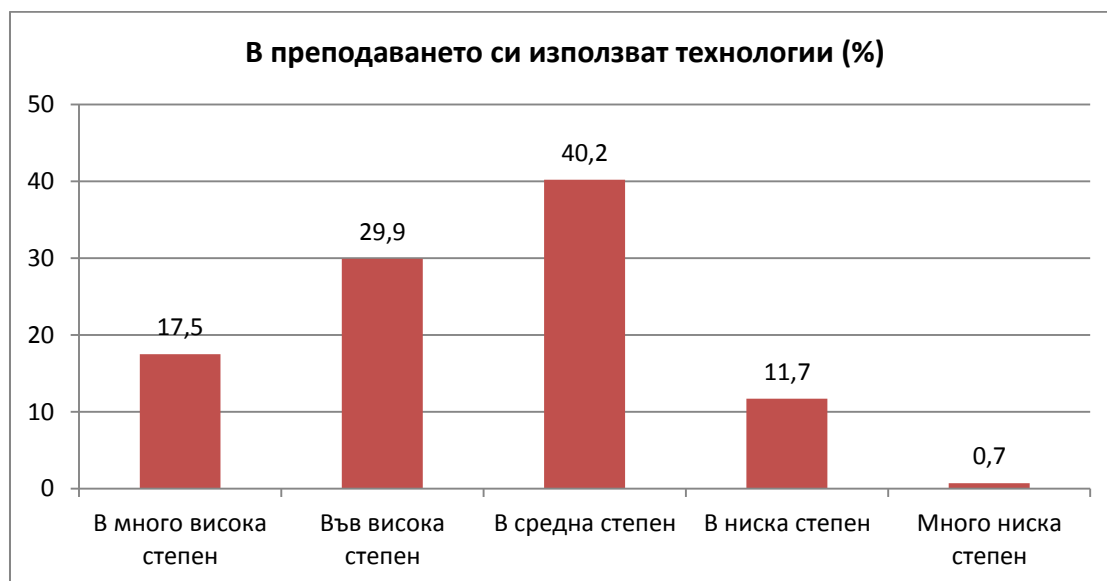

Умеят да проследяват, както академичния напредък, така и емоционалното, и социалното състояние и развитие на учениците (общ сбор от трите отговора - 100)

Графика 10.2

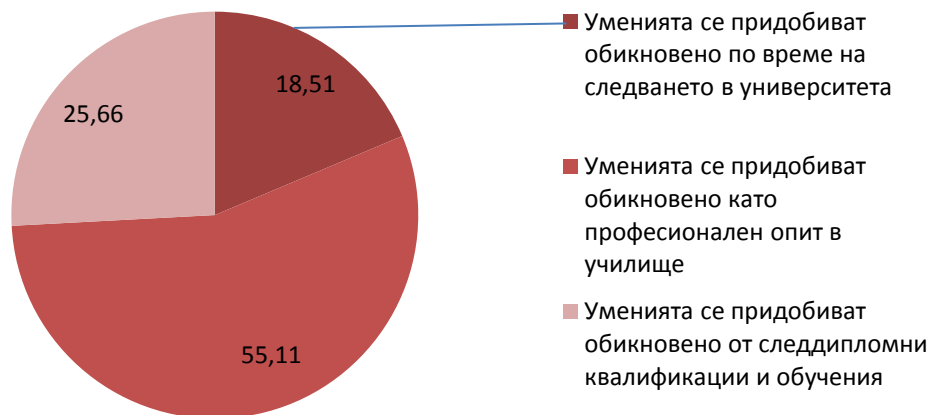
Отговорите на този въпрос показват значителен превес на тежестта на следдипломната квалификация и обучения (20), в сравнение с подготовката в университета (14). Най-голяма тежест и тук има професионалният опит (65), (Графика 10.2).

Графика 11.1

Въпреки, че най-голямата част от учителите използват във висока и много висока степен технологии в преподаването си (48), като например компютър, мултимедия, приложения, таблет, телефон и др., средната степен е посочена с почти същата тежест (40), (Графика 11.1).

В преподаването си използват технологии (общ сбор от трите отговора - 100)

Графика 11.2

Сравнително високо ниво на тежест, според учителите има следдипломната квалификация и обучения за техните умения за работа с технологии в училище (25). Прави впечатление и ниската степен, в сравнителен план на професионалния опит за развиване на тези умения (55), (Графика 11.2), това е така, поради факта, че обикновено, преди да бъде въведена дадена технология в училище, учителите преминават предварителна подготовка под формата на обучения.

Умеят да общуват с родителите и семействата на своите ученици, като зачитат техните културни и социални характеристики (%)

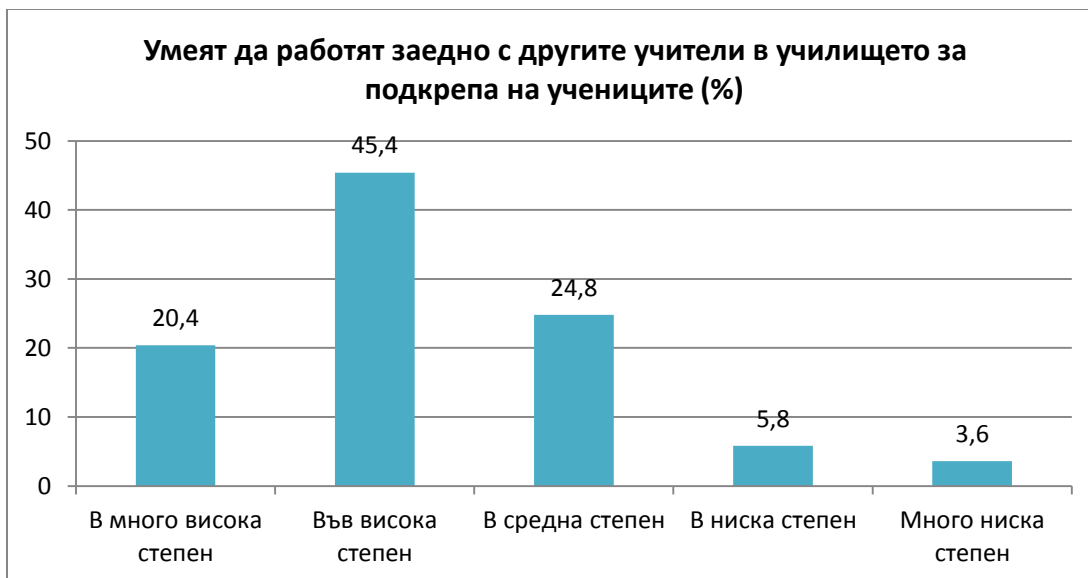
Графика 12.1

Голямата част от учителите (60.5%) се чувстват уверени в уменията си да общуват с родителите и семействата на своите ученици, като зачитат техните културни и социални характеристики и едва 9.5% са уверени в ниска и много ниска степен (Графика 12.1).

Графика 12.2

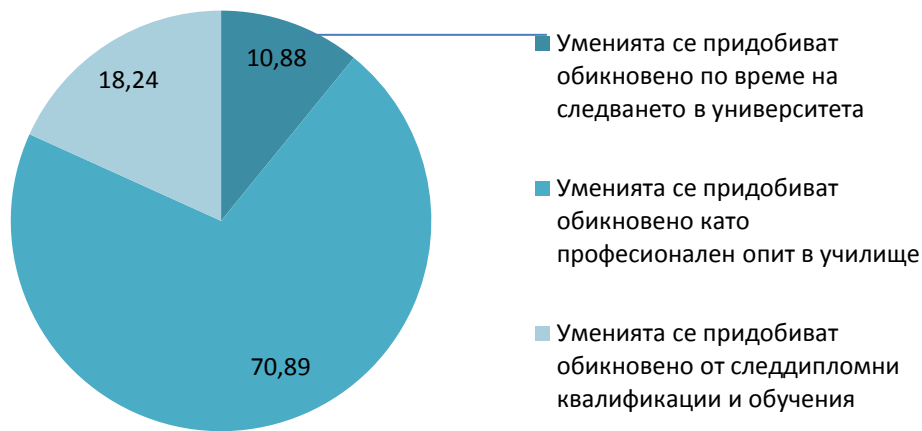
В отговорите на този въпрос, прави силно впечатление високата тежест, която учителите отдават на професионалния си опит, когато става дума за знания и умения при партньорство с родителите (72). Изключително ниска тежест има подготовката в университет, едва 9 единици (Графика 12.2). Тези резултати показват високата степен, в която университетската подготовка следва да догони практиката.

Графика 13.1

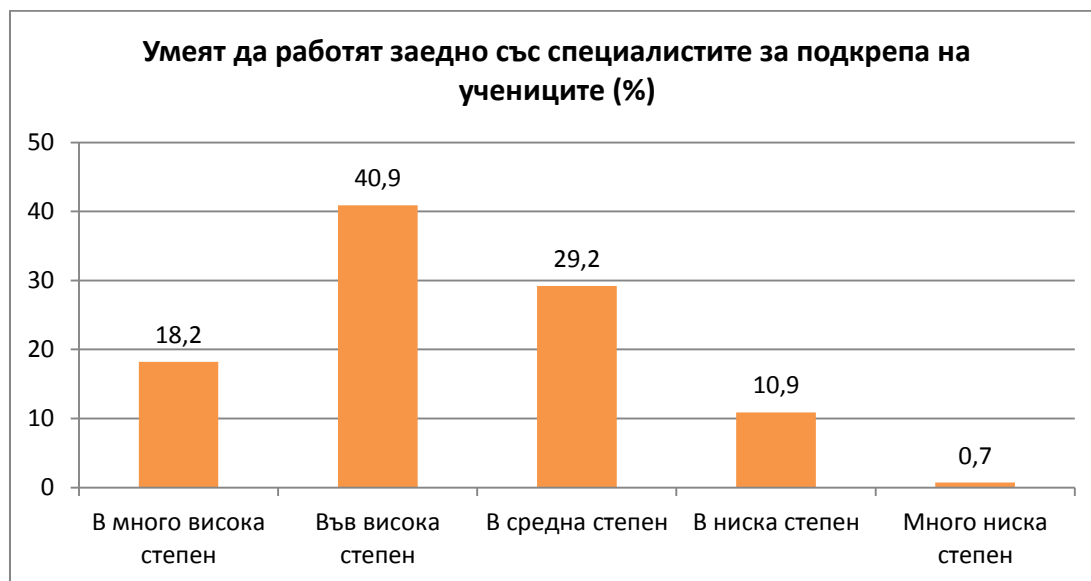
Учителите оценяват високо уменията си (65.8%) да работят в екип с останалите учители за подкрепа на децата, прави впечатление, че 9,4% от респондентите отговарят, че това е така в ниска и много ниска степен (Графика 13.1).

Умеят да работят заедно с другите учители в училището за подкрепа на учениците (общ сбор от трите отговора - 100)

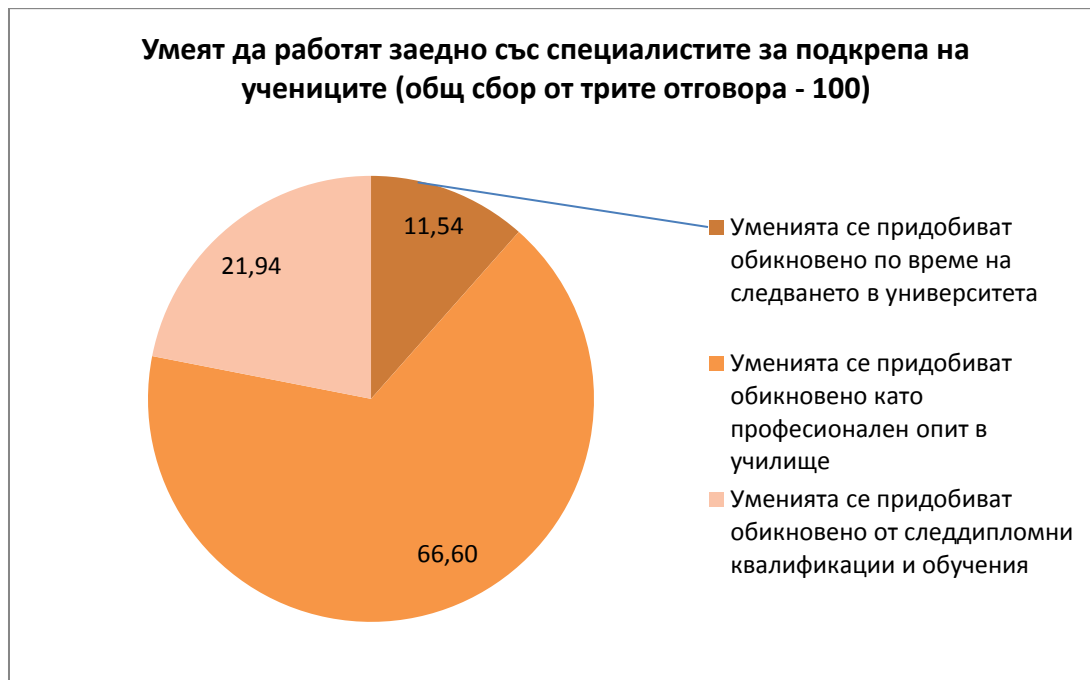
Графика 13.2

Отговорите по отношение на работата в екип с останалите учители са сходни на тези на въпроса, засягащ партньорството с родителите, с висока тежест на практиката, следвана от следдипломните квалификации и обучения (Графика 13.2).

Графика 14.1

По-голямата част от респондентите отговарят, че умеят да работят заедно със специалистите за подкрепа на учениците, сравнено с увереността им за съвместна работа с останалите учители, обаче, тази увереност е по-слаба (Графика 14.1). Тези отговори са логично следствие от доскорошната липса на постоянно присъствие на специалисти, като ресурсен учител, логопед и психолог в училището. С все по-активното им позициониране като част от училищния екип от педагогически специалисти, ще очакваме сътрудничеството на учителите с тях да се подобрява.

Графика 14.2

В отговорите на този въпрос, тежестта на следдипломните квалификации и обучения е най-висока сред отговорите на въпросите засягащи всички видове партньорства, с родителите, с учителите и със специалистите (Графика 14.2), което се дължи на все по-активното навлизане на специалистите в училище и налагащата се нужда от екипна работа.

	Знания, умения и нагласи, които се придобиват обикновено по време на следването в университета	Знания, умения и нагласи, които се придобиват обикновено като професионален опит в училище	Знания, умения и нагласи, които се придобиват обикновено от следдипломни квалификации и обучения	Общ сбор = 100 (възможно е да има разлика от стотни, заради закръгляване)
В работата с учениците използват стратегии за създаване на атмосфера на взаимно приемане, подкрепа и приятелство сред учениците.	17,70	62,94	19,81	100
Смятат, че всички ученици са способни да учат	32,60	49,44	17,46	100

Смятат, че е по-добре за всички, учениците да участват в решенията, свързани с тяхното обучение и с училищния живот като цяло.	25,53	52,40	23,03	100
Успешно разпознават прояви у децата, които са свързани с трудности в областта на социалните умения и комуникацията с другите.	13,66	68,00	18,90	100
Умеят да адаптират успешно учебния материал и подходите на преподаване към индивидуалните възможности на ученика.	14,32	65,83	19,80	100
Умеят да разпознават силните страни на учениците и да планират учебните дейности и задачи, като се съобразяват с тях.	13,32	68,12	18,48	100
Умеят да обучават учениците на стратегии и умения за ефективно учене.	15,76	59,44	24,64	100
Умеят да проследяват както академичния напредък, така и емоционалното и социалното състояние и развитие на учениците.	14,02	65,68	20,37	100
В преподаването си използват технологии (напр. технически средства, компютър, мултимедия, интерактивна дъска, софтуерни програми).	18,51	55,11	25,66	100

Умеят да общуват с родителите и семействата на своите ученици, като зачитат техните културни и социални характеристики.	9,25	72,10	18,41	100
Умеят да работят заедно с другите учители в училището за подкрепа на учениците.	10,88	70,89	18,24	100
Умеят да работят заедно със специалистите за подкрепа на учениците.	11,54	66,60	21,94	100

Таблица 2

Като обобщение на тази серия от въпроси, прави впечатление, че на тази част от въпросите, касаещи конкретни знания, умения и нагласи за работа в клас, подкрепа към различието, общуване с родителите и работа в екип (Таблица 2), всички учители са посочили, че най-голяма тежест във формиране на съответните знания, умения и нагласи има професионалният им опит. Тези резултати напълно съответстват на една от основните характеристики на възрастния учащ, според Майкъл Нолс⁸, а именно: със съзряването, човек трупа все по-голям опит, който се превръща в източник на учене. Въпреки това, обаче, прави силно впечатление, че опитът на учителите е с от два, до три пъти по-голяма тежест като източник на знания и умения за приобщаващото образование отколкото са подготовка в университет и следдипломната квалификация и обученията. Само на два от въпросите на второ място като фактор в изграждането им като професионалисти, учителите поставят подготовката в университета, това са въпросите, касаещи детското участие и вярата в способностите на всички деца; във всички останали случаи, на второ място учителите поставят знанията и уменията получени от следдипломна квалификация и участия в обучения (резултатите от отговорите на отделните въпроси са в Приложение), което пък съответства на друга характеристика на възрастния учащ, определена от Нолс, а именно, че с възрастта, мотивацията става вътрешно присъща, а не външно наложена⁹.

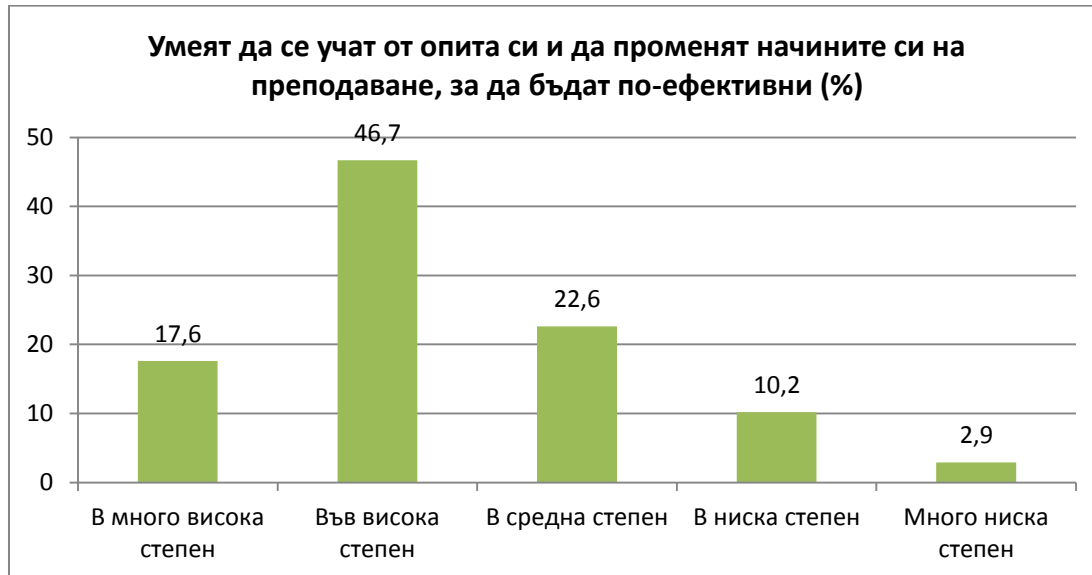
Една част от концепциите, свързани с приобщаващото образование, като например необходимостта учителите да разпознават трудности в социалните умения, които децата срещат, уменията да се познават силните страни на децата в ученето, възможността да се адаптира учебния материал според потребностите на учениците са по-скоро нови, следдипломната квалификация и обучения се опитват да отговорят на потребностите на учениците – в десет от въпросите, следдипломната квалификация и

⁸ Smith, M. K. (2002) 'Malcolm Knowles, informal adult education, self-direction and andragogy', the encyclopedia of informal education, www.infed.org/thinkers/et-knowl.htm

⁹ Пак там

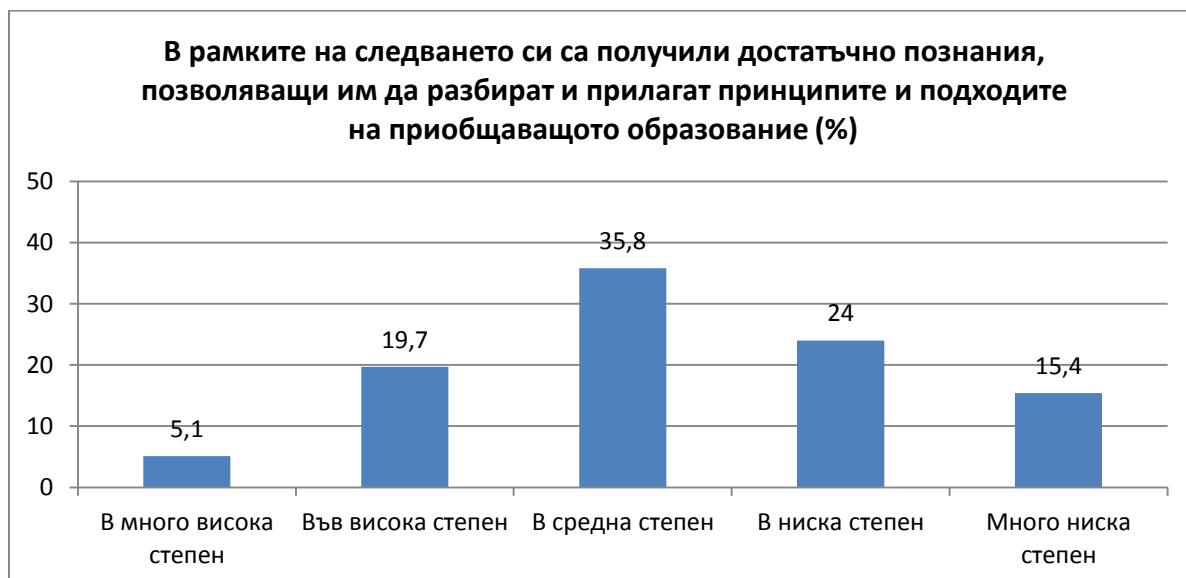
обученията са посочени, като имащи по-висока тежест от уменията и знанията, получени от следването в университета.

Интерес представляват въпросите, които касаят екипната работа и общуването с родителите, на тези въпроси, учителите категорично отговарят, че професионалният им опит и следдипломните квалификации и обучения са помогнали за развиване на подобни знания и умения.

Графика 15

Успехът на учителя в работата с децата е резултат от планиране и подготовка, но и от осмисляне на онова, което се е случило по време на преподаването или в класната стая, по-голямата част от учителите отчитат висока степен на рефлексивност, на умение да се учат от опита си и да променят начините си на преподаване, за да бъдат по-ефективни (Графика 15).

Графика 16

Прави впечатление категоричната позиция на 40% от учителите, че в ниска и много ниска степен в рамките на следването си те са получили достатъчно познания, позволяващи им да разбират и прилагат принципите и подходите на приобщаващото образование (Графика 16).

На въпроса за предоставяне на препоръки във връзка с подготовката на бъдещите учители, настоящите преподаватели дават в около 70% от отговорите препоръката обучението да бъде свързано максимално с практиката, студентите да общуват с учители, да прекарват повече време в реална среда. Дословно препоръките са, както следва:

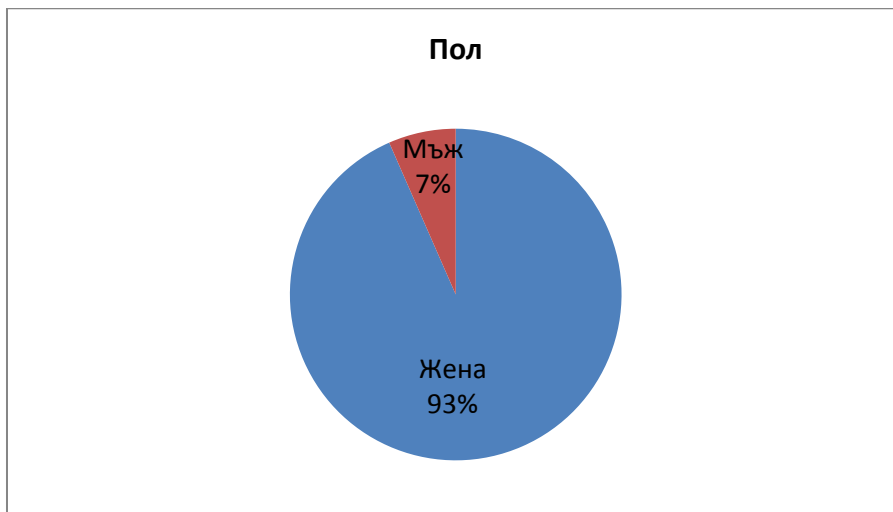
- Да обърнат внимание не толкова на научната подготовка, а на педагогическите подходи, образованието на 21 век, новата роля на учителя като фасилитатор на ученето, техники на учене, управление на класа.
- Повече практическа насоченост на обучението и добра комуникация с учители.
- Повече знания на практика, а не на теория. Адекватно преподаване според европейските стандарти.
- Да включат учебни дисциплини с практическа насоченост, обучения сред учениците
- Повече практика и наблюдения, по-малко теория. Проучване на чуждия опит на напредналите страни в Европа.
- Повече практика в реална среда
- Необходими са ПРАКТИЧЕСКИ ЗНАНИЯ И УМЕНИЯ, не само теория!
- Да се преподава опита на други страни за ефективно учене.
- Образованието е стратегия.
- Слабо застъпена е педагогическата психология, изучават предметите, авторско дело на самите преподаватели. Изключително ограничено, не гъвкаво и лишено от свобода обучение.
- Повече за съвременните образователни методи, включително за нетрадиционните в България, за психологията на образованието. Подкрепа на всички учители в ежедневието им практика.
- Да имат много практика: 25-20% от обучението, да ги подготвят за УЧИТЕЛИ, за всякакви педагогически ситуации - работа документация, работа с родители, проблемно поведение, институции и др.
- Да почерпят опит от Факултета по начална и предучилищна педагогика в София.
- Реална практика.
- Според мен са необходими повече практическа работа и запознаване с различни образователни системи, методи и подходи и тяхното прилагане на практика.
- Повече практическа насоченост на обучението. Предоставяне на реална среда.
- Практически тренинги в реална учебна среда.
- Повече практически ситуации.
- По-голяма практическа насоченост в разрешаване на конфликти в триадата учител ученик, родител.
- Повече практическа подготовка в реална обстановка.
- Възможност за ефективна практика.
- Да бъде по - практически насочена и повече информация за работа с родители.

- При подготовката на бъдещи учители е добре да се използват повече упражнения с практическа насоченост, да се поддържа по-тесен контакт с действащи учители и да се осигури по-добра практика.
- Обучение в прилагане на принципи и подходи за приобщаващо образование с практика още в 1 курс.
- Учете студентите си на истинските и практичните неща в училище, а не да сухи теории и минала история.
- Всяко дете е уникално и ние трябва да му предоставим равни възможности!!!
- Обработване на документацията в училищата, работа с така наречените "трудни деца", по-голяма свобода при подготовка на дадена урочна единица.
- Много практика и съвместно преподаване.
- Осигурете по-голяма практическа насоченост.
- Да се обръща по-голямо внимание на грамотността на студентите, да имат поне 3 месеца държавна практика, да се обърне внимание на отделните методики.
- Да се включат повече практически насоки и практика на терен.
- Повече практика - ако е възможно още първата година да започне влизането в клас и всички съпътстващи дейности
- Да подготвят бъдещите учители за работа най-вече с неподготвените за своята важна роля родители на децата, чиито грешки се налага да коригират в училище.
- Да се заложи в учебния план на студентите по педагогика повече работа с училищна документация и да имат предвиден стаж една пълна учебна година.
- Повече практическа подготовка, изразяваща се в стажове.
- Да бъдат съобразени с атмосферата в училищата в наши дни; с нивото на родителите.
- Повече практически упражнения, посещения в училища и детски градини, избираеми предмети.
- Всяко дете притежава потенциал, който трябва да помогнем да развие, да удовлетвори потребностите си в живота и да израсне достоен гражданин за обществото и другите.
- Повече практически занятия, работа с децата.
- Повече практика е нужно, защото теорията е едно а практика друго!
- Повече практически занятия.
- Да научат младите учители как да обичат своите ученици, защото без любов към децата няма успехи.
- За да бъде един учител подготвен, трябва да се увеличат педагогическите практики в детските градини и училищата.
- **ДА ИМАТ ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА, ТОВА ЛИПСВА НА МЛАДИТЕ ЗАВЪРШВАЩИ УЧИТЕЛИ, КОНТАКТА С ДЕЦА, РОДИТЕЛИ И УЧИТЕЛИ.**
- Увеличаване броя на часовете за учебна практика.
- Да има по голяма връзка между социалните институции, сега всичко е оставено в ръцете на учителите.
- Учителят се нуждае от социални умения.
- Работете заедно и не изключвайте от работата си, както учениците, така и родителите, така и колегите, които не харесват.

- Да се намали теоретизацията и да се увеличи практическата подготовка на бъдещите учители, по-продължителни стажове, практикуми, запознаване с ежедневната учителска работа, водене на документация.
- Нямам препоръки. Хората си се справят. Действителността се променя много бързо и не е необходимо да робуваме на всичко ново, което видим.
- Да имат повече посещения в класове и работа с ученици и родители. Теорията е важна, но истински учител се става след години практика.
- Да не приемат студенти в педагогически специалностите с най-нисък успех.
- Поне две седмици годишно да прекарват в училище, ако е възможно!
- Повече практически занятия, но студентът да донесе бележка, че е посещавал уроци в училище. Когато млад учител влезе за първи път в училище не знае как се работи с дневник.
- Повече наблюдения и изнасяне на уроци от студентите.
- Един урок не е възможно да протече точно по "сценарий" - план конспект.
- Все повече яснота за различията при децата и работещи стратегии.
- Нека има повече уроци за наблюдение, колкото е възможно повече да се излезе от рамката на учебната зала и се влезе в класната стая.
- ПРАКТИКА и СПОДЕЛЯНЕ НА ОПИТ.
- Да се наблегне повече на психологията и педагогиката, да се решават казуси с проблемни ситуации между деца, между ученик и учител, да се работи практически върху повишаване на мотивацията за учене.
- Свързани с нещата от живота.
- Необходима е по-голяма практическа насоченост в обучението- работа с конкретни казуси и ситуации.
- Да бъдат по-отговорни, отворени към новото!!!
- Нови по-силни изисквания към работата с родителите за възпитанието на ученика.
- Повече педагогически практики.
- Необходима е много повече практика, "работа на терен"! Повече внимание към съвременните интерактивни, интердисциплинарни и проектно-базирани методи на преподаване, към електронните методи!
- Нека се "разчупят" и подготвят учители, пластични и способни да се справят с днешните предизвикателства на учителската професия. Да са по-практически насочени. Теорията там е твърде много и ненужна!
- ПОВЕЧЕ ПРАКТИЧЕСКИ ДЕЙНОСТИ
- Да се увеличи делът на практическото обучение на студентите.
- Да е с практическа насоченост, отговаряща на 21-ви век.
- По-дълга задължителна практика.
- По-голяма част от обучението да е практическа, в реална среда: така всеки ще прецени, сам за себе си, дали става за тази работа и ще се обучи по-добре /опитът учи/.
- Обучението във ВУЗ няма практическа насоченост.
- Да се наблегне много повече на педагогическата практика.
- Повече практика заедно със студентите, а не толкова много теория.
- Да има повече практически часове.
- Да не допускат дипломиране на неграмотни учители, които нямат дори правоговорни и правописни знания.

- Да се наблегне на педагогическата подготовка на студентите.
- Да се увеличат часовете за практика в училищата.
- Повече практика.
- По-голяма практическа насоченост на обучението.
- Да се наблегне на практиката.
- Повече часове по Психология.
- Софтуер, помощни помагала за различните диагнози, подготовка и на масовите учители, обучения и кръгли маси.
- Повече практика! Не наблюдения на уроци, а преподаване.
- Сътрудничество между всички участници в процеса на приобщаващото образование – детската градина/училището, детето/ученика, семейството и общността.

Демографските характеристики на учителите, участвали в анкетата са представени по-долу:

Графика 17

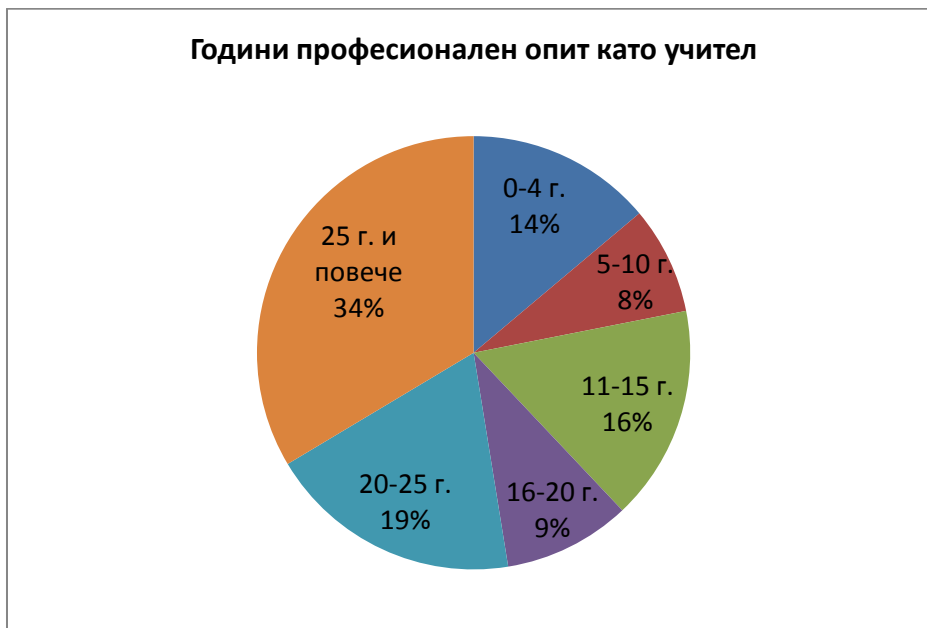

Графика 18

Не представлява изненада, че значителен процент от учителите са жени (93%), както и, че 70% от учителите са на възраст между 41 и 60 г., т.е. са получили своето образование в университет най-късно преди 20 години.

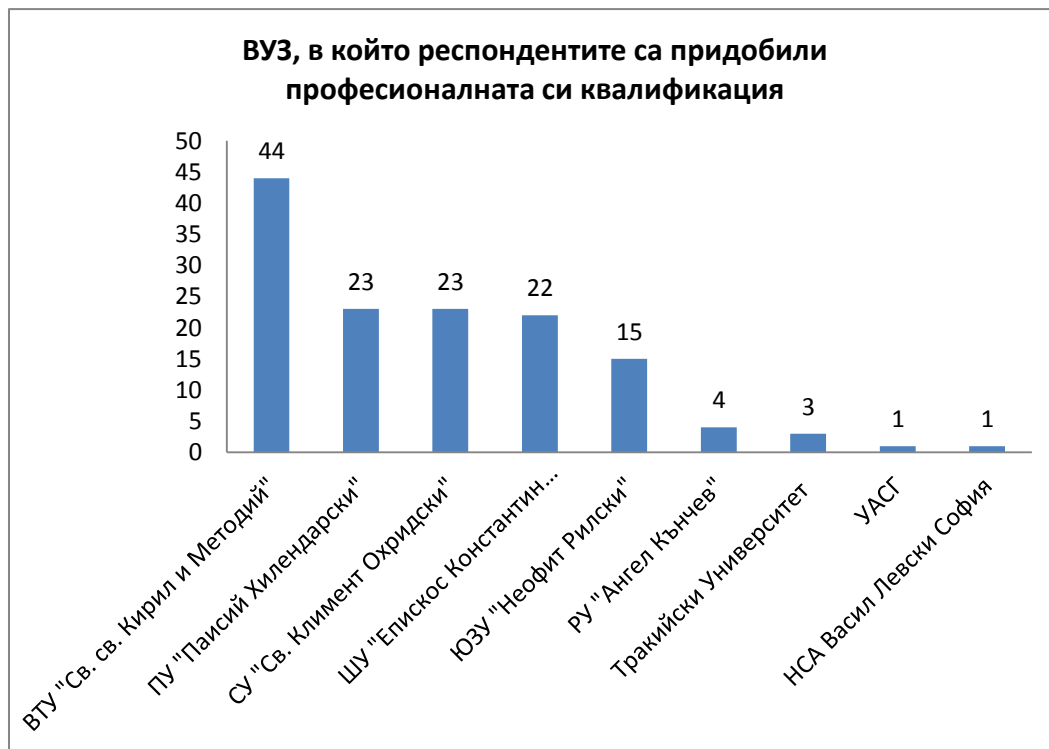

Графика 19

Графика 20

Учителите, преподаващи в начален етап са най-голямата група от анкетираните – 44% от общия брой, 36% преподават в прогимназиален етап, а 20% от участниците в проучването обучават гимназисти. Повече от половината от учителите (53%), участвали в допитването, имат професионален стаж от 20 години и повече, а 14% са учители от по-малко от 5 години.

Графика 21

Графика 22

Заклучение

В заключение от непредставителното онлайн проучване на мнението на учителите се налага мнението, че значителна част от учителите, поне 50%, оценяват във висока и в много висока степен своята подготовка в рамката от знания, умения и нагласи на приобщаващия учител на Европейската агенция по приобщаващо образование и специални образователни потребности. Въпреки това, те смятат, че са придобили тези знания и умения преди всичко посредством своя професионален опит, а не чрез подготовката си в университет или в квалификации и обучения.

Тъй като следването в университета е ограничен етап от развитието на професионалиста-педагог, от изследването е видно колко голямо е значението на всичко онова, което учителят трупа като опит по-късно в практиката си. За да бъде превърнат обаче в източник на знание, е необходимо този опит да бъде последващо осмислен. Осмислянето на случилото се в практическата работа е ключово за професионалното развитие, като според някои изследователи в образованието осмислянето дори стои наравно с усвояването на теоретични знания, защото теорията (на преподаването или на съответния предмет) ни показва нещата така, както трябва да бъдат, а осмислянето ни помага да разберем как са нещата в действителност и как ние можем активно да ги подобрим¹⁰.

В контекста на новия ЗПУО и условието бъдещите учители да са подготвени по темите от приобщаващото образование е необходимо в своите учебни програми, университетите да отговорят на изискването на училището днес – различието да бъде подкрепено във всички направления:

- в ученето, посредством подготовка на студентите за адаптиране на учебните програми, за планиране на уроците, съобразно силните страни на децата;
- в общуването и участието на децата: посредством подготовка на студентите за идентифициране на трудности в социалните умения и емоционалното развитие, за изграждане на атмосфера на екипност и приемане, за взимане предвид на мнението на децата, за посрещане на темата за различието не само като част от учебната програма, но преди всичко в неформални разговори с учениците;
- за работа в екип на учителите и специалистите, и с родителите.

Основните препоръки на учителите към висшите училища са свързани с това обучението да бъде свързано максимално с практиката, студентите да общуват с учители и да прекарват повече време в реална среда.

¹⁰ DuFour, R., & Burnette, B. (2002). Pull out negativity by its roots. *Journal of Staff Development*, 23(3), 27–30, достъпна на интернет адрес: <http://www.nsdc.org/library/publications/jsd/burnette233.cfm>

Профил на приобщаващия учител

Европейска агенция за специални потребности и приобщаващо образование¹¹ www.european-agency.org

[Превод Център за приобщаващо образование](#)

Четири основни ценности, отнасящи се до ученето и преподаването, бяха идентифицирани като фундаментални за работата на учителите в приобщаващото образование. Това са:

1. **Способност за оценка на различните възможности на учениците** – приемане на различията на учениците като ресурс и ценно предимство за ученето.
2. **Подкрепа на всички ученици** – учителите да имат високи очаквания за постиженията на всички ученици;
3. **Съвместна работа** – сътрудничеството и работата в екип са основни подходи за всички учители;
4. **Лично професионално развитие** – преподаването е и учене и учителите са отговорни за това да учат през целия си живот.

По надолу в текста, тези основни ценности са представени със съответните области на компетентност на учителите.

Областите на компетентност са съставени от 3 компонента: отношение към учениците, знания, умения.

Отношението, с което учителите подхождат към децата и самото разбиране на проблема изискват определени знания и ниво на разбиране. Едва тогава идва необходимостта от умения, за да може това знание да бъде използвано на практика.

За всяка област на компетентност са представени съществените знания и умения.

С цел да се отдаде еднакво значение на всички важни фактори, областите на компетентност са представени в списък. Важно е да се отбележи, че факторите не са подредени йерархически и не бива да се разглеждат изолирано един от друг, тъй като те са тясно свързани помежду си и до голяма степен са взаимно зависими.

Представени са само онези области на компетенция, които участниците в проект TE4I извеждат като ключови по време на своите дискусии и те не са изчерпателни.

¹¹ Център за приобщаващо образование има разрешение от Европейската агенция да преведе и предоставя настоящия текст.

1. Способност за оценка на различните възможности на учениците – приемане на различията на учениците като ресурс и ценно предимство при ученето.

Областите на компетентност тук се отнасят до:

- Разбиране на концепцията на приобщаващото образование;
- Гледната точка на учителя върху различията на учениците.

1.1 Разбиране на концепцията на приобщаващото образование

Отношението и принципите, определящи тази област на компетентност са:

... образованието се основава на разбирането за равенство, човешки права и демократичност за всички ученици;

... приобщаващото образование се отнася до социални реформи и не подлежи на преговори;

... приобщаващото образование и качествено образование не бива да се разглеждат като отделни видове образование;

... достъпът до общообразователните училища сам по себе си не означава нищо; участието означава всички ученици да са включени в значими за тях учебни дейности;

Най-важните знания и разбирания в тази област на компетентност са:

... теоретични и практически концепции и принципи в подкрепа на приобщаващото образование на глобално и местно ниво;

... по-широка система от култури и политики на образователните институции на всички нива, които имат отношение към приобщаващото образование. Възможните силни и слаби страни на образователната система, в която учителите работят трябва да бъдат открити и осъзнати от тях;

... приобщаващото образование е подход към всички ученици, не само към тези, идентифицирани като имащи допълнителни нужди или застрашени от изключване от образователната система;

... използването на различна терминология за описване и категоризиране на учениците; езикът, с който учителите си служат, когато говорят за приобщаване и различия;

... приобщаващото образование като съвкупност от присъствие (достъп до образование), участие (придобиване на качествен опит) и постижения (процесът на обучение и резултати) на всички ученици;

Ключови умения, които трябва да се развият в тази област на компетентност включват:

... критична оценка на личностните разбирания и схващания и влиянието, което те имат за другите;

... етичност и конфиденциалност при общуване;

... способност за разбиране на конкретната ситуация и контекст;

... прилагане на стратегии, които подготвят учителите да се справят с неприобщаващо поведение и работа в ситуации на изолация;

... проявяване на емпатия към разнообразните нужди на учениците;

... демонстриране на уважение в социалните взаимоотношения и използване на подходящ език в общуването с учениците или други заинтересовани страни в образованието.

1.2 Гледната точка на учителя относно различията на учениците

Отношения и разбирания, определящи тази област на компетентност са:

... да си „различен“ е нещо напълно нормално;

... различията трябва да се уважат, да бъдат ценени и възприемани като ресурс, който засилва възможностите за учене и е носител на нови ценности в училището, местните общности и обществото като цяло;

... всеки ученик има право гласът му да бъде чул и да му бъде обърнато внимание;

... учителят е ключовият фактор, влияещ на самооценката на учениците, а в последствие и върху техния потенциал за учене;

... категоризирането и поставянето на етикети могат да имат негативно влияние върху възможностите за учене.

Най-важните знания и разбирания в тази област на компетентност са:

... важна информация относно различията на учениците (породена от допълнителни потребности, културни, езикови, социално-икономически фактори, минал опит и др.);

... самите ученици са ресурс за подпомагане на ученето за приемане на различията, както за тях самите, така и за техните връстници;

... всеки ученик учи по различен начин. Това може да бъде използвано в подкрепа, както на собственото учене, така и на това на своите връстници;

... училището като общност и социална среда, влияе върху самооценката и потенциала за учене на учениците;

... училището и учениците в класната стая са в процес на постоянна промяна; различията не бива да се разглеждат като нещо статично.

Ключови умения, които трябва да се развият в тази област на компетентност включват:

... да се научим как да учим от различията;

... да открием най-правилния начин да отговорим на различията във всяка една ситуация;

... темата за различията да бъде застъпена в учебния план;

... използване на различията в подходите и стиловете на учене като ресурс за учителите;

... принос към изграждането на училището като общност, която насърчава, уважава и отбелязва напредъка на всички свои ученици.

2. Всички ученици да бъдат подкрепяни – учителите да имат високи очаквания за постиженията на всички ученици.

Областите на компетентност тук се отнасят до:

- Насърчаване на академичното, практическото, социалното и емоционално учене на всички ученици;
- Ефективни подходи на преподаване в класа, където всички деца учат заедно.

2.1 Насърчване на академичното, практическото, социалното и емоционално учене на всички ученици

Отношенията и разбиранията в подкрепа на тази област на компетентност са:

- ... ученето е преди всичко социална дейност;
- ... академичното, практическото, социалното и емоционално учене са еднакво важни за всички ученици;
- ... очакванията на учителите са ключов фактор за успеха на учениците и за това е важно те да имат високи очаквания за всички;
- ... всички ученици трябва да участват активно във вземането на решение по отношение на тяхното обучение и оценяването на постиженията им;
- ... учителите и семейството са важен ресурс за обучението на учениците;
- ... придобиването на качества като решителност и самостоятелност е от изключителна важност за учениците;
- ... способността за учене и потенциалът на всеки един ученик трябва да бъдат открити и развивани.

Най-важните знания, определящи тази област на компетентност са:

- ... осмисляне на това колко ценна е съвместната работа с родителите и семействата;
- ... типични и атипични пътища на развитие на детето, особено по отношение на социални умения и умения за комуникация;
- ... различни модели на учене и подходи за учене, използвани от учениците.

Важните умения, които трябва да се развият в тази област на компетентност включват:

- ... учителят трябва да бъде ефективен събеседник на вербално и невербално ниво, който да отговаря на разнообразните нужди на учениците, родителите и другите професионалисти;
- ... подкрепа на развитието на комуникационните умения и възможности на учениците;
- ... оценяване и доразвиване на уменията на учениците за учене как да се учи;
- ... възпитаване на учениците да бъдат независими и самостоятелни;
- ... насърчаване на подходи за учене, базирани на съвместна работа;
- ... въвеждане на подходи за ръководене на позитивното поведение, които подкрепят социалното развитие и общуването;

... съдействие в ситуации в училище, при които учениците е възможно да „поемат риск“, дори и да не се справят в сигурна среда;

... използване на оценка при подходите за учене, която взема предвид социалното, емоционалното и академичното учене.

2.2 Ефективни подходи на преподаване в класа, където всички деца учат заедно

Отношенията и принципите, определящи тази област на компетентност са:

... ефективните учители са учители на всички ученици;

... учителите носят отговорност за улесняване на ученето на всички ученици в класната стая;

... способностите на учениците не са ограничени; всички ученици са способни да учат и да се развиват;

... ученето е процес и целта на учениците е да развият умения как да учат, а не само да запомнят съдържанието на уроците;

... процесът на учене е един и същ за всички ученици – има съвсем малко на брой „специални техники“;

... в някои случаи, някои обучителни трудности могат да изискват адаптиране на учебния план и на подходите на преподаване.

Най-важните знания и разбирания в тази област на компетентност са:

... теоретичните знания и моделите на преподаване подкрепят процеса на учене;

... подходи за стимулиране на позитивно поведение и управление на класната стая;

... управление на физическата и социална среда в класната стая, в подкрепа на обучителния процес;

... идентифициране на пречките пред учене и начини за справяне с тях. Включване на тези техники в подходите на преподаване;

... развиване на базисни умения – в частност ключови компетенции, заедно с асоциирани подходи на преподаване и оценка;

... оценка на методите за учене, с фокус върху разпознаването на силните страни на ученика;

... диференциране на учебния план, на процесите на учене и на материалите за учене, така че всички ученици да бъдат приобщени и да бъдат посрещнати техните различни нужди;

... персонализирани обучителни подходи за всички ученици, които ги подкрепят да развият самостоятелност в процеса на учене;

... развиване, прилагане и ефективно преразглеждане на индивидуални образователни планове или подобни индивидуални програми на учене, когато е подходящо;

Важните умения, които трябва да се развият в тази област на компетентност включват:

... прилагане на лидерски умения в класната стая, които включват системни подходи за позитивно управление на класната стая;

... индивидуална работа с учениците, но също така и в смесени групи;

-
- ... използване на учебните планове като средство за приобщаване, увеличаващо възможностите за достъп до учене;
  - ... справяне с различията в процеса на развитие на учебния план;
  - ... определяне на методите, съдържанието и резултатите от ученето;
  - ... работа с учениците и техните семейства с цел да се индивидуализира процеса на учене и поставяне на целите;
  - ... улесняване на съвместното учене, при което учениците си помагат взаимно по различни начини, включващи взаимно обучение между връстници, с гъвкаво разпределение на учениците в групи;
  - ... използване на голям набор от методи и подходи за преподаване по систематичен начин;
  - ... използване на информационни и адаптирани технологии, в подкрепа на гъвкави начини на преподаване;
  - ... прилагане на подходи за учене, основаващи се на факти, за постигане на образователните цели, алтернативни пътища на учене, гъвкави инструкции и даването на ясна обратна връзка на учениците;
  - ... оценка за ученето и оценка на ученето, в негова подкрепа, които не дават етикети и не водят до негативни последици за учениците;
  - ... ангажиране с учениците за съвместно решаване на проблемите;
  - ... развиване на набор от умения за вербална и невербална комуникация с цел улесняване на ученето.

3. Съвместна работа – сътрудничеството и работата в екип са основни подходи за всички учители

Областите на компетентност тук са:

- Работа с родителите и семействата;
- Съвместната работа с други специалисти в областта на образованието.

3.1 Работа с родителите и семействата

Отношенията и принципите, определящи тази област на компетентност са:

... повишаване на знанието, че съвместната работата с родители и семейства допълнително спомага за постигането на добри резултати;

... зачитане на културните и социалните особености на родителите и семействата;

... разбирането, че ефективната комуникация и съвместната работа с родителите и семействата е отговорност на учителите.

Най-важните знания и разбирания в тази област на компетентност са:

... приобщаващо преподаване, базирано на сътрудничество и съвместна работа;

... значимостта на позитивното междуличностно общуване;

... влиянието на междуличностното общуване върху постиженията на учениците.

Важните умения, които трябва да се развият в тази област на компетентност включват:

... ефективно ангажиране на родителите и семействата, в подкрепа на процеса на учене на техните деца;

... ефективна комуникация с родителите и другите членове на семейството с различен културен, етнически, езиков и социален статус.

3.2 Съвместна работа с други специалисти в областта на образованието

Отношението и принципите, определящи тази област на компетентност са:

... приобщаващото образование изисква всички учители да работят в екип;

... сътрудничеството, партньорството и работата в екип са ключови подходи за всички учители и трябва да бъдат приветствани;

... съвместната работа в екип подкрепя професионалното учене със и от други професионалисти.

Най-важните знания и разбирания в тази област на компетентност са:

... значение и предимства на съвместната работа с други учители и професионалисти;

... налични системи и структури за бъдеща подкрепа, принос и съвети;

... мултидисциплинарни работни модели, в които учителите в приобщаващата класна стая си сътрудничат с други експерти от различни области;

... подходи за съвместно преподаване, при които учителите използват ефективно екипния подход, като въвличат самите ученици, родителите, съучениците, други

училищни преподаватели и помощния персонал, както мултидисциплинарен екип, когато е подходящо;

... езикът/терминологията и основните концепции и перспективи на други професионалисти, участващи в образователния процес;

... силните връзките, които съществуват между отделните звена трябва да бъдат приети и учителите трябва ефективно да боравят с тях.

Важните умения, които трябва да се развият в тази област на компетентност включват:

... умения за ръководене на процесите в класната стая, които улесняват ефективната съвместна работа;

... съвместно преподаване и работа в мобилни екипи;

... работа в училищната общност и възползване от вътрешни и външни за училището ресурси;

... превръщане на класа в общност сама по себе си, която е част и от голямата училищна общност;

... принос към всички процеси на развитие, преразглеждане и оценка в училище;

... решаване на проблемите съвместно с други специалисти;

... принос за по-широка мрежа от партньорства с други училища, обществени организации и образователни институции;

... използване на голям набор от умения за вербална и невербална комуникация с цел улесняване на сътрудничеството и съвместната работа с други професионалисти.

4. Личностно професионално развитие – преподаването е и учене, а учителите са отговорни за това да продължават да учат през целия живот.

Областите на компетентност са:

- Учителите като рефлексивни практики;
- Образователната степен е само основата, върху която се трупат професионални умения.

4.1 Учителите са гъвкави и практични

Отношенията и принципите, определящи тази област на компетентност са:

... преподаването е процес на решаване на проблеми, който изисква текущо и системно планиране, оценяване, преосмисляне и е последван от променящи се действия;

... практиките на рефлексия улесняват учителите да работят ефективно с родителите, както в екип с другите учители и професионалисти в и извън училище;

... значението на практиката, основаваща се на фактите да ръководи учителя в неговата работа;

... вземане под внимание на развитието на персонализиран педагогически подход, който да ръководи учителя в неговата работа;

Най-важните знания и разбирания в тази област на компетентност са:

... саморефлексия и учене как да се учи;

... какво формира рефлексивния практик и как да бъде развита личната му рефлексия върху и в хода на работа;

... методи и стратегии за оценка на нечия работа и представяне;

... методи за изследване и работа и тяхното значение за работата на учителя;

... разработване на лични стратегии за решаване на проблеми.

Ключови умения, които трябва да се развият в тази област на компетентност включват:

... системно оценяване на постиженията / представянето на другите;

... ефективно включване на другите в оценяването на процесите на преподаване и учене;

... принос за развитието на училището като общност, в която се учи.

4.2 Образователната степен е само основата, върху която се изграждат професионални умения

Отношенията и принципите, определящи тази област на компетентност са:

... учителите носят отговорност за личното си постоянно професионално развитие;

... образователната степен е първата стъпка към учене през целия живот;

... преподаването е процес на учене; желанието за придобиване на нови умения, активното търсене на информация и съвети е нещо положително, а не израз на слабост;

... учителят не може да бъде експерт по всички въпроси, отнасящи се до приобщаващото образование. Основните познания в тази област са задължителни, но постоянното обогатяване на знанията по темата е ключово;

... промяната и развитието са константа в приобщаващото образование, учителите трябва да притежават умения да ръководят процеса и способност да отговарят на променящите се потребности и нужди по време на тяхната кариера.

Най-важните знания и разбирания в тази област на компетентност са:

... законът за образование и останалата нормативна уредба, свързана с него и тяхната отговорност и задължения към учениците, техните семейства, колегите и професията;

... възможности за обучения и курсове за по-нататъшно професионално развитие, с цел задълбочаване на знанията и уменията за водене на тяхната приобщаваща практика;

Ключови умения, които трябва да се развият в тази област на компетентност включват:

... гъвкави стратегии за насърчаване на иновациите и личностното развитие;

... усвояване на управленски стратегии, които позволяват възможности за квалификация;

... с отворени очи и проактивност за възприемане на колегите и другите професионалисти като източник на нови знания и вдъхновение;

... принос към ученето на цялата училищна общност и процеси на развитие.

***

Текстът е публикуван през 2012 г. от Европейската агенция за специални потребности и приобщаващо образование, Одензе, Дания.

Документът е превод на оригинален текст на английски език. При възникване на въпроси относно точността на информацията в превода, моля ползвайте за референция текста на английски език.

Настоящият документ беше разработен с цел да бъде включен в пълния доклад за Профила на приобщаващия учител.

Текстът за Профила е насочен към законотворци и практики за усъвършенстване и редакция според нуждите с цел да отговори на широк кръг от възможни нетърговски цели.

Текстът за Профила се предоставя на база „така, както е“. Европейската агенция за специални потребности и приобщаващо образование няма да бъде отговорна или свързана с каквато и да било загуба или вреда от какъвто и да е вид и връзка с използването на текста на Профила.

Всяка репродукция на всякакви други текстове за Профила на приобщаващия учител или търговската употреба на целия или части на текста за Профила са стриктно забранени, освен ако такава употреба не е изрично разрешена от Европейската агенция за специални потребности и приобщаващо образование:

www.european-agency.org , secretariat@european-agency.org

Приложение 2

Въпросник онлайн проучване на мнението на учителите за тяхната подготовка в областта на приобщаващото образование

Скъпи учители,

Център за приобщаващо образование започна серия от работни срещи с представители на педагогическите специалности в българските висши училища. Целта е да обсъдим качеството на подготовката на бъдещите учители в сферата на приобщаващото образование, така че те да могат да посрещат и подкрепят адекватно всяка форма на различие в училищния клас. За да може нашият разговор да включи всички гледни точки, правим това проучване на опита в класната стая на действащи учители.

Провежданата анкета е предназначена за учители в начален, прогимназиален и гимназиален етап. Попълването ѝ отнема около 10 минути.

Моля, ако сте учител в училище, отговорете на поставените в анкетата въпроси и я изпратете в срок до 1 март, 2017г.

Предварително Ви благодарим за отделеното време.

С уважение,
Екипът на Център за приобщаващо образование

Моля, отговорете на следните въпроси:

1. Според Вас, за кои деца е предназначено приобщаващото образование? Моля, посочете: Отворен въпрос.....

2. Според Вас, колко често темата за различията между хората присъства в учебните часове по различните предмети?
  - 1/ Ежедневно
  - 2/ Няколко пъти седмично
  - 3/ Няколко пъти месечно
  - 4/ По-рядко

3. Според Вас, доколко темата за различията между хората е включена в учебното съдържание и учебните дейности?
  - 1/ по всички учебни предмети;
  - 2/ само по някои учебни предмети (посочете кои) .....
  - 3/ не е застъпена.

4. За какви различия между хората най-често става дума в учебното съдържание и учебните дейности? Моля опишете: ..... *Отворен въпрос*

5. Според Вас, колко често темата за различията между хората присъства в неформалните разговори и дискусии в клас/училище (в междучасия, по време на часовете или в извънучебно време)?
  - 1/ Ежедневно
  - 2/ Няколко пъти седмично
  - 3/ Няколко пъти месечно
  - 4/ По-рядко

6. За какви различия между хората най-често става дума по време на неформалните разговори и дискусии с учениците? Моля опишете: .....
Отворен въпрос

7. Кои са типичните поводи за тези неформални дискусии в училище / в клас за различията между хората? Моля опишете: ..... Отворен въпрос

8. Какво означава за Вас да имате високи очаквания към всеки *един ученик* – отворен въпрос Моля опишете: ..... *Отворен въпрос*
Моля, отбележете отговора, който най-точно определя Вашето мнение по всяко едно от следващите твърдения:

успешно учебния материал и подходите на преподаване към индивидуалните възможности на ученика								
Умеят да разпознават силните страни на учениците и да планират учебните дейности и задачи, като се съобразяват с тях.								
Умеят да обучават учениците на стратегии и умения за ефективно учене								
Умеят да проследяват както академичния напредък, така и емоционалното и социалното състояние и развитие на учениците.								
В преподаването си използват технологии (напр. технически средства, компютър, мултимедия, интерактивна дъска, софтуерни програми и приложения, таблет, телефон, онлайн приложения)								
Умеят да общуват с родителите и семействата на своите ученици, като зачитат техните културни и социални								

характеристики.								
Умеят да работят заедно с другите учители в училището за подкрепа на учениците.								
Умеят да работят заедно със специалистите за подкрепа на учениците.								
Умеят да се учат от опита си и да променят начините си на преподаване, за да бъдат по-ефективни.								
В рамките на следването си са получили достатъчно познания, позволяващи им да разбират и прилагат принципите и подходите на приобщаващото образование.								

10. Моля отбележете Вашия пол:

1/ М

2/ Ж

11. Моля, посочете възрастовата група, в която сте:

1/ 20-30 г.

2/ 31-40 г.

3/ 41-50 г.

4/ 51-60 г.

5/ над 61 г.

12. Вие сте:

1/ Учител в начален етап

2/ Учител в прогимназиален етап

3/ Учител в гимназиален етап

13. Колко години опит имате като учител?:

- 1/ 0-4
- 2/ 5-10
- 3/ 11-15
- 4/ 16-20
- 5/ 20-25
- 6/ 25 и повече

14. Моля посочете от коя административна област сте: - падащо меню

15. Моля посочете от какъв тип населено място сте:

- До 10 000 жители
- Между 11 000 и 20 000 жители
- Между 21 000 и 50 000 жители
- Над 50 000 жители

16. Моля, посочете от кой университет сте получили своята квалификация: **отворен въпрос**

17. Моля, посочете коя година сте завършили: **отворен въпрос**

18. Моля, посочете каква специалност сте завършили: **отворен въпрос**

От позицията на опита Ви като учител, имате възможност да отправите свои препоръки към педагогическите специалности на висшите училища относно подготовката на бъдещите учители, моля, споделете ги тук:

отворен въпрос